

siri mahiyetinde olan risâle iki bölümde oluşur. "eş-Şehâdetü'l-ülâ" başlığını taşıyan birinci bölümde Allah'ın birliği ve sıfatları üzerinde durulur. Ulûhiyye-tinde, zâtında ve sıfatlarında tek, mekân tutmak ve bir yönde bulunmaktan münezze olan Allah'ın Kur'an'da açıklandığı şekilde ve dilediği mânâda arşa *istivâ** ettiği, zâtını zaman ve mekânın kuşatamayacağı, zira mekânı da zamanı da onun yarattığı, dilediği zaman kalp ve gözlerle görülebileceği, arşı yaratıp istivâyı sınır kıldığı, kürsî'yi var edip yeri ve gökleri onun içine aldığı anlatıldıktan sonra ilim, irade ve tekvin sıfatları âyetlerin ışığı altında izah edilir. Kâinat-ta mevcut zıtlık, ayrılık ve benzerliklerin bütününü ilâhî iradenin sonucu olduğuna, küllî iradenin her şeyi kuşattığına, âlemin yokken ezeli ilim ve iradeye göre yaratıldığına dikkat çekilerek kelâm, sem' ve basar sıfatlarına kısaca temas edilir. Daha sonra yegâne fâilın Allah olduğu belirtilerek birinci bölüm tamamlanır. "eş-Şehâdetü's-sâniye" adı verilen ikinci bölümde Hz. Muhammed'in bütün insanlara gönderilen son peygamber olduğu ve onun Allah'tan getirdiği bütün haberlere inanmak gerektiği ifade edilerek sem'ıyyât* konuları sıralanır. Risâle şefaate, cennet ve cehennem ebediliğine temasla sona erer.

İbnü'l-Arabî'nin bu risâlesi, herhangi bir delil ve ispata lüzum kalmaksızın sıradan her müslümanın kabul etmesi gereken umumi itikad esaslarına yer veren bir akaid metni mahiyetinde olup Ehl-i sünnet esaslarına tamamen uygundur. Risâle plan, şekil ve yer yer muhteva ve ifade bakımından Gazzâlî'ye ait *Keşâ'ü'd-dü'l-'akâ'id*'in birinci faslına benzemektedir. *Âkîdetü'l-'avâm*'in hacmi, büyük boy on sayfa civarındadır. Süleymaniye Kütüphanesi'nde birçok yazma nüshası mevcut olup *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* içinde yayımlanmıştır (I, 162-173). Risâle ayrıca Şa'rânî tarafından *el-Yevâkîf ve'l-cevâhir*'in baş tarafında iktibas edilmiştir (Kahire 1378/1959, I, 4-6).

2. *Âkîdetü'n-nâsiyeti's-şâdiye*. Mülifi tarafından *Risâletü'l-ma'lûm min 'akâ'id* *ehl'r-rüsûm* şeklinde de adlandırılan (*el-Fütûhât*, I, 173) risâle bir giriş ve dört bölümden ibarettir. Girişte Batı'dan, Doğu'dan, Yemen'den ve Şam'dan ekvatorun altındaki "Eryen kubbesi"ne gelen ve sahibini ebedî saadete götüremeyen, boş gayelerden uzaklaştıramayan ilmin faydasızlığı konusunda fikir birliğine varmış, ilimleri ve isimler-

le kavramlar (rüsûm) arasındaki farkı idrak etmiş olan dört âlimin, insan çabasıyla kazanılan (iktisabî) ilimlerin ötesinde daha yüce bir bilgiyi araştırmak için yaptıkları karşılıklı konuşmalardan bahsedilir. Batılı âlimin "el-hâmilü'l-kâim" (evveliyyât), Doğulu âlimin "el-hâmilü'l-mahmûlü'l-lâzım", Şamlı âlimin "el-ib-dâ' ve't-terkîb", Yemenli âlimin de "et-telhîs ve't-tertib" bilgisine sahip olduğu zikredilerek her âlimin ihtisas sahasıyla ilgili açıklamaları sırasıyla dört bölümü teşkil eder. Çok kısa muhtevalı on dört babdan oluşan birinci bölümde her *hâdis**'in bir sebebi olduğu, *hâdis*lerden ayrılamayan bir varlığın *hâdis* olması gerektiği, *kıdem**-*bekâ**, *kümûn**-*zuhûr**, arazın intikalinin ve başlangıcı bulunmayan *hâdis*lerin reddi, kadîm ve vâcip varlığın cevher, cisim, araz ve cihetlerden tenzihi, *istivâ*, vahdet ve rü'yet konuları anlatılır. On babdan meydana gelen ikinci bölümde de kudret, ilim, hayat, irade, kelâm, sem', basar sıfatları ile zâtta mevcut birer mânâ olarak sıfatların ispatı kısaca ele alınır. Yine on babdan oluşan üçüncü bölümde âlemin Allah tarafından yaratılması, kesb, Allah'a vucûb ve zulûm isnadının reddi, teklîf-i mâlâ yutâk, hüsün-kubuh, mârifetullahın aklî değil naklî oluşu, risâletin ispatı kısaca anlatılır. Dördüncü bölümde öldükten sonra diriliş, kabir suali ve azabı, mîzan, sırat, cennet ve cehennem yaratılması ve imâmetle ilgili meseleler kısa bablar şeklinde zikredilir.

*İlâhiyyât**, *nübüvvât** ve sem'ıyyât konularının sadece aklî kıyas ve tariflere dayanarak anlatıldığı on sayfa tutarındaki bu risâle, kolay ezberlenebilmesi için kısmen secili bir şekilde yazılmıştır. *Risâletü'l-ma'lûm min 'akâ'id* *ehl'r-rüsûm* adından da anlaşılacağı üzere, okumuş zümreye hitap eden eser *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* içinde yayımlanmıştır (I, 174-186).

3. *Âkîdetü ehli'l-ihtîşâş* adını taşıyan üçüncü risâle, *İ'tikâdû ehli'l-ihtîşâş min ehli'llâh beyne nazar ve keşf* adıyla da bilinir. Risâle "meseleler" şeklinde düzenlenmiştir. Aklın sınırı, vâcip varlıkla mümkün varlık arasındaki münasebet, ulûhiyyet ve zât kavramları, bilinmezlik âlemi, kesb, cebr ve şer problemleri, âlemdaki vahdet, ilâhî sıfatların nisbiligi, zât-ı ilâhiyyeden illiyyetin nefyi, ulûhiyyetin sırrı, ilim-mâlum ilişkisi, rü'yetin mahiyeti, ezel, mâsivânın hudûsu, Eş'ariyye'ye göre ilk mümkün varlık ve

zaman, Eş'ariyye ve Mücessime'ye göre müşterek lafız, şerrin ilâhî kazâda yer alması, ilâh olmayan taaddüd-i kudemânın imkânı, aklın ve imanın rehberliği, cevherlerin değişmezliği, bekâ, kelâm, isim-müsemma-tesmiye, bilginin kısımları, hüsün-kubuh, delil-medlûl, kazâya rızâ, Allah-âlem ilişkisi, ilk aklın bilgi çeşitleri, adem, Allah hakkında câiz olan hususlar gibi konular altmış beş meselede incelenir.

Seçkin ilim ve düşünce erbabının itikadını tanıtmak maksadıyla yazılmış olan *Âkîdetü ehli'l-ihtîşâş*'ta mümkün varlık için, kendisiyle ortak bir yönü bulunmayan vâcip varlığın zâtını tanımanın imkânsız olduğu, nefiy ile ispat arasında gidip gelen kavramlar yoluyla sadece ulûhiyyet sıfatlarının zihnen ve fakat çok sınırlı bir şekilde bilinebileceği görüşü benimsenmiştir. Risâle, İbnü'l-Arabî'nin itikadî anlayışını ve genel olarak kelâm ilminin, özellikle de Eş'arî kelâm sisteminin tenkidini ihtiva etmesi bakımından önemlidir. Risâlenin birçok yazma nüshası bulunduğu gibi (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2718; Esad Efendi, nr. 1477) *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye* içinde de yayımlanmıştır (I, 187-215).

İbnü'l-Arabî, *Âkîdetü hûlâsati'l-hâşşa* adlı bir risâle daha hazırladığını, ancak halkın anlayamayacağı kadar ağır olduğundan bunu *el-Fütûhât*'ın içine serpiştirdiğini bizzat kendisi ifade eder (*el-Fütûhât*, I, 213).

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Arabî, *Âkîdetü ehli'l-İslâm*, Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2718; a.mlf., *Âkîdetü ehli'l-ihtîşâş*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1477; a.mlf., *el-Fütûhât*, I, 162-213; Şa'rânî, *el-Yevâkîf ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, I, 4; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1143; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 801.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

AKÂİDÜ'n-NESEFİ

(عقائد النسفي)

Ebü Hafs Necmeddin Ömer
b. Muhammed en-Neseî'nin
(ö. 537/1142)
akaide dair risâlesi.

Delillerden tecrit edilmiş olan bu küçük risâlenin Necmeddin en-Neseî'ye nisbeti ihtilâf konusudur. Leknevî, Zürkânî'nin *Şerhu'l-mevâhib*'inden naklen, eserin fakih olarak tanınan Necmeddin en-Neseî'ye değil, kelâmcılığıyla mâruf

Burhâneddin en-Nesefî'ye ait olduğunu kaydeder. İsmail Hakkı İzmirli de bu kanaati benimser. Ancak risâlenin ilk şârihi olan Teftâzânî ile Kâtip Çelebi, İsmâil Paşa, Wensinck ve Brockelmann gibi pek çok âlim ve araştırmacı arasındaki yaygın kanaat, eserin Necmeddin en-Nesefî'ye ait olduğu yönündedir. Esasen metnin en eski yazma nüshalarında risâlenin Burhâneddin en-Nesefî'ye aidiyeti konusunda herhangi bir bilgi bulunmamakta, aksine yazmaların hemen hepsinde eser Ömer en-Nesefî'ye nisbet edilmektedir. Ömer en-Nesefî'nin fakih olması böyle bir risâleyi yazmasına engel teşkil etmez. Nitekim risâlenin bir yazmasında yer alan, "Bu, Necmeddin Ömer en-Nesefî'nin ihtisar ettiği bir akaid kitabıdır..." (Süleymaniye Ktp., Hüsnü Paşa, nr. 1160) ifadesinden de anlaşılacağı gibi söz konusu metin, Ömer en-Nesefî'nin kendisinden önceki Nesefî imamların akidelerinden derlediği bir hulâsa olmalıdır. Risâlenin Ebü'l-Muîn en-Nesefî'ye ait *Tebşirâtü'l-edile*'nin bir fihristi durumunda olması da bu görüşü destekler. Ayrıca 'Akâ'idü'n-Nesefî metnindeki ifadelerle Ebü'l-Muîn en-Nesefî'nin akide risâlesi (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1189/1) ve İbn Ebü'l-Müeyyed Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî'nin *Risâle fi'l-'akâ'id*'indeki (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 338/6) ifadeler arasında görülen sıkı benzerlik, onun 687'de (1288) vefat eden Burhâneddin en-Nesefî'den önce yazılmış olduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Risâleye, âlemin gerçek bir varlığı bulunduğuna işaret etmekle başlanır. Bilgi kaynaklarının duyular, akıl ve mütevâtir haberden ibaret olduğu belirtildikten sonra hudûs delili ile Allah'ın varlığı ispat edilir. Risâlede daha sonra Allah'ın sıfatları, kulların fiilleri, insanın fiil işleme gücü (istitâat*), rızık, ecel, kabir hayatı, sual, vezin, havz, cennet, cehennem, günah işleyeninin durumu, iman ve küfür âlâmetleri, peygamberlere iman, Hz. Muhammed'in peygamberliği, meleklerle ve kitaplara iman, kerâmet, as-hâb-ı kirâm arasında üstünlük sırası (tafdîl*), imâmet, Ehl-i sünnet'in kabul ettiği bazı prensipler, bâtinî te'villerin reddi, insanı küfre götüren inanç ve fiiller, kıyamet âlâmetleri ve ictihad gibi konulara yer verilir. Risâle meleklerle insanlar arasındaki üstünlük sırasını belirtmekle sona erer. Eserde işlenen konuların tertibi, klasik kelâm kitaplarının tertibine uymakla birlikte, bazı farklılıklar taşır. Risâlenin muhtevasında yer alan imâmet bahsi, Sultan Abdülhamid devrinin son zamanlarında matbu eserlerden çıkartılmıştır. Abdülhamid'in muhalifleri halifenin Kureys'ten olması gerektiği kaidelerini istismar edince o da böyle bir tedbire başvurmuştu (bk. ABDÜLHAMİD II).

Risâlenin en önemli özelliği, İslâm akaidini derli toplu ve öğretici bir tarzda özetlemesi, talebelerin inanç ve fikir yapılarına şekil vermiş olmasıdır. Tâcizâde Sâdî Çelebi (bk. TSMK, III. Ah-

med, nr. 1777) ile Çorumlu Damadzâde Ebübekir'in (bk. *İzâhü'l-meknûn*, II, 104) Arapça olarak nazma çevirdikleri 'Akâ'idü'n-Nesefî, W. Cureton tarafından yayımlanmıştır (London 1843). Macdonald 'Akâ'idü'n-Nesefî'yi *Development of Muslim Theology* (s. 308-315) adlı eserinde İngilizce'ye, Zeigler *Türkischer catechismus der Religion* adıyla Almanca'ya (1792) ve Mouradjea d'Ohsson *Tableau général de l'empire Ottoman* adlı kitapta Fransızca'ya tercüme etmiştir. Risâle, küçük hacmine rağmen İslâm kültür muhitlerinde büyük ilgi görmüştür. Kâtip Çelebi'nin *Keşfü'z-zunûn*'da zikrettiği eserlerle Topkapı Sarayı Müzesi ve Süleymaniye kütüphanelerinde mevcut nüshalardan anlaşıldığına göre bu metin üzerinde yapılan çalışmaların sayısı yetmiş civarındadır. Bu sayının büyük bir kısmını hâşiyeler teşkil etmektedir. Şerhlerinin adedi ondan fazladır. Süleyman Uludağ, adı geçen risâlenin sadece Teftâzânî tarafından şerhedildiğini öne sürmüştü de (*Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi* [Teftâzânî], s. 61) kaynaklarda mevcut bilgilerle kütüphanelerde bulunan belgeler karşısında bu iddiayı kabul etmek mümkün değildir. Teftâzânî'den başka Şemseddin Mahmûd b. Abdurrahman el-İsfahânî, Ebü Abdullah eş-Şeyh Zeynüddin (*el-Kavlü'l-veft*), Mollazâde Ahmed b. Osman el-Herevî (*Hallü'l-me'âkid*), İbnü'l-Gars Muhammed b. Muhammed el-Hanefî, İbnü'l-Harem el-Endelûsî (*ed-Dürre*), İbrâhim b. İbrâhim el-Lekânî (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2310), Ebü'l-Abbâs Şehâbeddin Abdullah b. Muhammed el-Makarri, Melâmî şeyhlerinden Muhammed Nürü'l-Arabî ve Şâbâniyye tarikatının önde gelenlerinden Karabaş Veli 'Akâ'idü'n-Nesefî'yi şerhetmişlerdir. Kâtip Çelebi'nin 'Akâ'idü'n-Nesefî şerhleri arasında zikrettiği İbnü's-Sirâc Mahmûd b. Ahmed el-Konevî'nin *el-Qalâ'id fi Şerhi'l-'Akâ'id* adlı eseri ise Tahâvî'nin risâlesine yapılmış bir şerhtir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1236).

'Akâ'idü'n-Nesefî'ye yapılan şerhlerin en meşhuru ve üzerinde en çok durulana, Teftâzânî'nin *Şerhu'l-'Akâ'id*'idir. Teftâzânî, eserinde ilâhiyatta aklın gücüne ve yetkisine ağırlık veren bir metot kullanmıştır. Aklın varlıklar hakkında ulaştığı bilgilerin kesin bilgiler olduğunu belirten Teftâzânî, âyan ve araz* nazariyesinde kelâmcılarla filozof-

'Akâ'idü'n-Nesefî'ye Karabaş Veli tarafından yazılan şerhin ilk ve son sayfası (Bekir Topaloğlu özel kitaplığı)

ların görüşleri arasındaki farka işaret ederek *cevher**-i ferd görüşünü ispat için ortaya konan delilleri yeterli bulmakla beraber, muhtemelen filozoflara karşı bir reddiye vasfı taşıması sebebiyle bu görüşü övmüştür. Eş'arî mektebine mensup bir kelâmcı olan Teftâzânî, Mâtürîdî olan Neseî'yi zaman zaman tenkit ederek Eş'arîliği savunmuş, yer yer de Mâtürîdî fikirleri aynen benimsemiştir (*Şerhu'l-'Akâ'id*, s. 36, 51). İslâm ilim ve fikir hayatında önemli bir yer tutan *Şerhu'l-'Akâ'id*'in, itikadî konularda ileri sürülen fikirleri özetlerken aşırı dereceye varmayan felsefî izahlar ihtiva etmesi, kısmen de olsa anlaşılmasını güçleştirmiştir. Ancak felsefeye geniş ölçüde yer veren diğer akaid kitaplarına nisbetle daha kolay anlaşıldığı için Osmanlı medreselerinde ve Ezher'de asırlarca okutulmuş, günümüzde de İslâm ülkelerinin çeşitli üniversitelerinde ve daha başka ilim çevrelerinde akaid sahasının ana kitabı olma vasfını korumuştur. *Şerhu'l-'Akâ'id* üzerine yapılan şerh, hâşiye ve ta'likler, Neseî metnine yapılan şerhlerden çok fazla olup sayıları elli civarındadır. Bunlar arasında, Ahmed b. Mustafa el-Hayâlî, Muslihuddin Mustafa el-Kestelî, İbrâhim b. Muhammed el-İsferâinî, Abdülhakîm b. Şemseddin es-Siyâlkûtî ve Ramazan b. Muhammed el-Haneî'nin şerh veya hâşiyeleri çok meşhurdur. Kâsım b. Kutluboğa *Buğyetü'r-râşid fî tahrici eḥâdisi Şerhi'l-'Akâ'id*, Celâleddin es-Süyûtî *Eḥâdisü Şerhi'l-'Akâ'id*, Ali b. Sultan el-Kârî *Ferâ'idü'l-kalâ'id 'alâ eḥâdisi Şerhi'l-'Akâ'id* adlı eserleriyle, şerhte geçen hadisleri *tahric** etmişlerdir. Süyûtî bu hadislerin bir kısmını zayıf kabul eder. Osmanlı devrinden itibaren birçok defa yayımlanan *Şerhu'l-'Akâ'id*'i Batı'da ilk defa W. Cureton neşretmiş-

tir (London 1843). E. E. Elder, Teftâzânî şerhinin bir bölümünü *A Commentary on the Creed of Islam* adlı eserinde yayımlamıştır (New York 1950). Ömer b. Mustafa et-Tarablusî ile Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed et-Tilimsânî'nin *İzâ-'atü'd-dücünne fî 'akâ'id* Ehlî's-sünne adıyla nazma çevirdikleri *Şerhu'l-'Akâ'id*, Muhammed Râsim el-Malatî (*Keşfü'l-Akâid*), Sarı Abdullah Efendi (*Tercüme-i Şerh-i Akâid*), Mustafa Ma'nevî (*Lübbü'l-Akâid*), Ömer Ziyâeddin (*Şerh-i Akâid Tercümesi*, İstanbul 1307) ve Giritli Sırrı Paşa (*Şerh-i Akâid Tercümesi*, Rusçuk 1292; yer yer kısaltma ve ilâvelerle *Nakdül-kelem fî akâidi'l-İslâm*, İstanbul 1310) tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Son olarak Süleyman Uludağ, *Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi* (*Şerhu'l-Akâid*) adıyla eseri günümüz Türkçesi'ne çevirmiştir (İstanbul 1980, 1982).

BİBLİYOGRAFYA :

Teftâzânî, *Şerhu'l-'Akâ'id*, s. 2-3, 36, 51; Şa'rânî, *el-Yevâküt ve'l-cevâhir*, Kahire 1378/1959, I, 67; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 80, 130; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1145-1149; *Hediyetü'l-'ârifîn*, I, 783; II, 496; *İzâhu'l-meknûn*, I, 186; II, 104, 361; *Sicill-i Osmânî*, III, 25; Mehmed Ali Aynî, *Hüccetü'l-İslâm İmâm Gazâlî*, İstanbul 1327, s. 105-106; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 758; B. S. Alûs — Abdullah er-Recrâcî, *Fihrisü'l-maḥtâtâtî'l-'Arabîyye*, Paris 1954, I, 119; Fethullah Huleyf, *Kitâbü't-Tevhîd* [Mâtürîdî], Mukaddime; Bekir Topaloğlu, *Mâtürîdiyye Akaidi* [Nüreddin es-Sâbûnî], İstanbul 1979, Önsöz, s. 10; a.m.f., *Kelâm İlmi*: Giriş, İstanbul 1980, s. 130; Süleyman Uludağ, *Kelâm İlmi ve İslâm Akaidi* [Teftâzânî], İstanbul 1982, Giriş, s. 61; İzmirli İsmail Hakkı, "İslamda Felsefe Cereyanı", *DİFM*, IV/7 (1930), s. 12; Mustafa Sait Yazıcıoğlu, "XV. ve XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreselerinde İlm-i Kelâm Öğretimi ve Genel Eğitim İçindeki Yeri", *AÜİF İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 4, Ankara 1980, s. 276; A. J. Wensinck, "Neseî", *İA*, IX, 199; W. Montgomery Watt, "Akâida", *EP* (İng.), I, 335.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

AKÂİDÜ'S-SENÜSİ

(عقائد السنوسى)

Eş'arî âlimlerinden Ebû Abdullah
Muhammed b. Yûsuf es-Senûsî'nin
(ö. 895/1490)

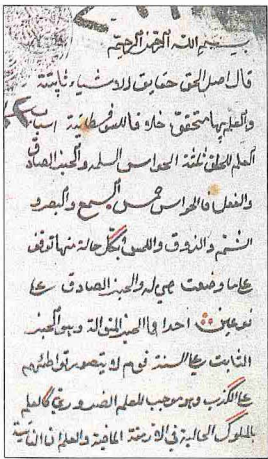
akaide dair dört eserinin
ortak adı.

Kuzey Afrika'da devrinin en büyük kelâm âlimi olarak tanınan Senûsî, akaid konusunda *el-Mukaddime fî't-tevhîd*, *Akâidetü ehli't-tevhîd eş-şuğrâ*,

'Akâidetü's-Senûsî el-vuşlâ ve *'Akâidetü ehli't-tevhîd el-kübrâ* adlı eserleri yazdı; ayrıca bunları şerh ve ihtisâr etti.

1. *el-Mukaddime fî't-tevhîd*. Şer'i hükümlerin taksimiyle başlar. Eserde aklî hükümlere de kısaca temas edildikten sonra kulların fiilleri konusunda Cebriyye, Kaderiyye ve Ehl-i sünnet'in görüşlerine yer verilerek *kesb** nazariyesi anlatılır. Şirkin çeşitleri üzerinde durulduktan sonra *ilâhiyyât** ve *nübüvât** konularıyla ilgili bazı terimler açıklanır; dinî ilimleri öğrenmeye yeni başlayanlar için gerekli olan temel bilgiler özlü bir şekilde verilir. J. D. Lucaini tarafından Fransızca'ya çevrilen (Cezayir 1908) *el-Mukaddime*, müellifinin yanında, İbrâhim b. Hasan el-Bennânî (*el-Mevâhibü'r-rabbâniyye*, Kahire 1304), Molla İlyas Ali b. Hasan el-Bâbâî (*el-Me'âni's-seniyye*) ve Abdülganî en-Nablusî (*el-Envârü'l-ilâhiyye fî şerhi'l-Mukaddimetü's-Senûsiyye*) tarafından da şerhedilmiştir.

2. *Akâidetü ehli't-tevhîd eş-şuğrâ*. Senûsî'nin en meşhur eseridir; *el-'Akâidetü's-şuğrâ*, *Ümmü'l-berâhîn* veya kısaca *es-Senûsiyye* adlarıyla da tanınır. Eser kelime-i şehâdetin tefsirini yapmak maksadıyla yazılmış olup aklî hükümleri tasnifle başlar. Allah ve peygamberler hakkında inanılması zorunlu (vâcip), câiz ve imkânsız (müstahil) olan hususların nelerden ibaret bulunduğu ve bunları öğrenmenin her yetişkin müslümana farz olduğu belirtilen risâlede, Allah hakkında inanılması vâcip olan sıfatlar nefsî, selbî (ademî), meânî, mânevî ve hâlî (bk. SIFAT) şeklinde gruplara ayrılarak yirmi maddede toplanır. Allah hakkında inanılması ve kabul edilmesi imkânsız olan nitelikler de (cehalet, ölüm-lülük gibi) aynı şekilde yirmi madde halinde gösterilerek bunların birinci kategorideki yirmi sıfatın zıtları olduğu belirtilir. Allah için bir mecburiyet ifade etmeyen (câiz; yaratma, yaşatma, öldürme, rızık verme gibi) sıfatlar ise kısaca *mümkîn**'i icat edip etmemek şeklinde yorumlanır. Allah'ın varlığı *cevher* ve *araz* metoduyla ispat edildikten sonra peygamberlerin özellikleri ve Hz. Muhammed'in nübüvveti anlatılır; daha önceki peygamberlere, meleklerle, ilâhî kitaplara ve âhirete inanmadan Hz. Muhammed'e iman etmenin makbul sayılacağı ifade edilir. Risâle, kelime-i şehâdetin bu şekilde anlaşılacak kalp ile tasdik edilmesi gerektiğine, ayrıca dil

'Akâ'idü'n-Neseî'nin yazma nüshalarından birinin ilk sayfası
(Nuruosmaniye Ktp., nr. 4618)